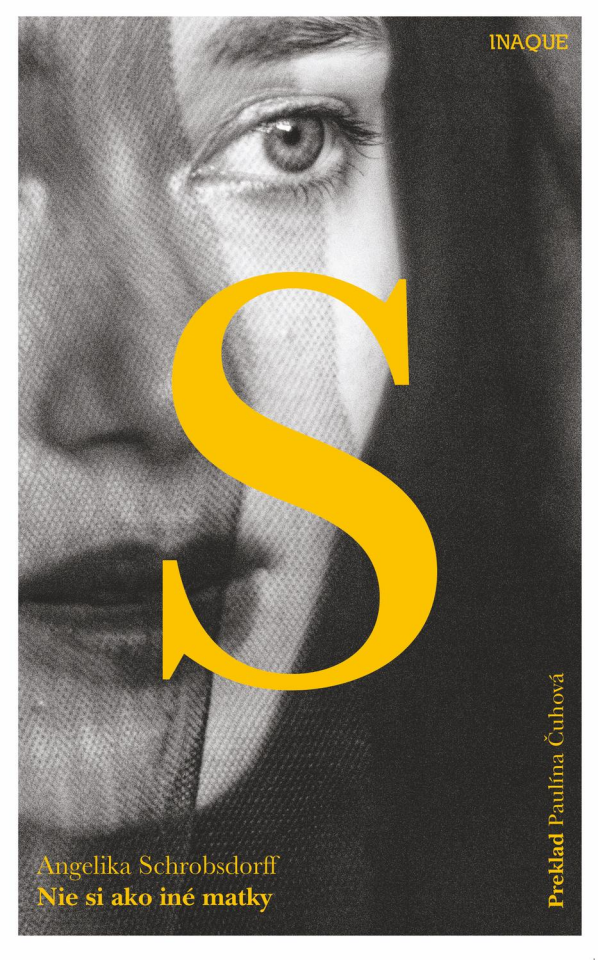

INAQUE

S

Angelika Schrobsdorff
Nie si ako iné matky

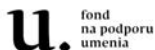
Preklad Paulína Čuhová

S

Angelika Schrobsdorff
Nie si ako iné matky

Preklad tejto knihy vo forme štipendia podporil
Fond na podporu umenia.

The translation of this work was supported by
a grant from the Goethe-Institut.

Angelika Schrobsdorff
DU BIST NICHT SO WIE ANDRE MÜTTER
Die Geschichte einer leidenschaftlichen Frau

COPYRIGHT © 1992 by Angelika Schrobsdorff

© 2006 by DTV Verlagsgesellschaft GmbH & Co. KG, München

First published by Hoffmann & Campe Verlag, Hamburg, 1992

Lic.: Agentur Dr. Ivana Beil, Schollstr. 1, D-69469 Weinheim

TRANSLATION © 2019 Paulína Šedíková-Čuhová

COPYEDITING Martina Kubealaková, Lucia Halová

COVER © Barbora Šajgalíková

COVER PHOTO © Anka Zhuravleva

SLOVAK EDITION © 2019 INAQUE

ISBN 978-80-8207-032-6

ISBN E-BOOK 978-80-8207-033-3

NIE SI AKO INÉ MATKY

Angelika Schrobsdorff

Príbeh vášnivej ženy

INAQUE

Nie si ako iné matky,
nemáš staré ruky,
nemáš sivé vlasy
a nezväzuješ ma
ťaživou starostlivosťou.

*Prvá strofa básne
Petra Schwieberta svojej matke*

OBSAH

Niečo celkom iné
10

Fiasko
262

A predsa len bol ten môj život pekný
414

NIEČO CELKOM INÉ

Dnes, tridsiateho júna, v deň jej narodenín, som vytiahla z truhlice minulosti uzučku, podlhovastú knižku. Je z pevnej lepenky, s čierno-zlatým zdobením po okrajoch a zlatým nápisom:

ŽIVOT
NÁŠHO DIEŤAŤA
ELSE

Rožky má trochu ošúchané, inak budí dojem, že je nová. Má deväťdesiatosem rokov. Deväťdesiatosem rokov majú aj prvé kučierky dieťaťka Else vložené do knižky, vyzerajú, akoby ich odstrihli predvčerom. Sú hnedé, neskôr medovo-blondávé, napokon, v roku 1897 medeno-červené. Sú vlasy nepominuteľné? Nerozpadnú sa na prach? Na špičkách prstov ich cítim ako zamat. Keď som spoznala Else, svoju mamu, mala vlasy bronzovej farby a husté ako konská hriva. Vyzerala vždy neučesaná, aj keď sa práve vrátila od kaderníka. Husté, nakrátko zostrihané kučery sa nedali skrotiť. Rada by som bola zdedila jej vlasy a životaschopnosť. Avšak v tomto – ako aj v mnohom inom – u mňa prevládol otec.

Ó, Bože, pri pohľade na malú červenú knižku ma prepádajú nezmyselné myšlienky, spomienky, túžba! Túžba po minulosti, ktorú som žila. Túžba po minulosti, ktorú som

nežila. Berlín na prelome storočí. Čo si pod tým predstavujem? Nedotknutý, pravdepodobne preto stratený svet: električky a dvojposchodové autobusy ťahané koňmi; mačacie hlavy a plynové pouličné lampy; honosné obytné domy vo farbe mliečnej kávy a „panské“ vily vo veľkých záhradách; verklíky; stánky s kvetmi a ovocím; predavači klobások a novín; prvé obchodné paláce; plesové sály, kaviarne s huslistami, elegantné reštaurácie s čašníkmi vo frakoch, varieté, divadlá; parky prekypujúce zeleňou, pochmúrne monumentálne stavby, železné pomníky; Kurfürstendamm a ulica Pod lipami, po ktorých sa hore-dolu ponevierajú páni v štresemanoch a dámy s mufmi, klobúkmi obsypanými kvetmi a vysoko vyšnúrovanými prsami; a okolo mesta, v blízkosti jazier, rieky Spree, smrekových lesov, kam sa išlo drožkou, sa usporadúvali pikniky, vozilo sa na loďkách, v záhradných lokáloch so svižnými vojenskými kapelami sa popíjalo kvasinkové pivo a jedli sa frikadelky.

Detský svet mojej mamy. Bol takýto? Bol v poriadku? Vyzerá to tak.

„Bola som malé, milované dievčatko nežných rodičov, židovských rodičov, najnežnejších, akí existujú. My, môj o tri roky mladší brat Friedel a ja, sme boli tie najšťastnejšie deti, ktorým nič nechýbalo.“ Takto to zapísala.

Zápisky jej mamy Minny boli skromnejšie a viem si predstaviť prečo. Minne bol vlastný prísny literárny vkus a knižka, ktorú jej pravdepodobne daroval niekto z početného príbuzenstva, bola prešpikovaná trápnyymi básničkami, ako napríklad: Tam vonku všetko naokolo kvitne, žiari, svieti a krásne vonia / kol kolísky v tanci závratne / krúži si anjelská symfónia.

Vyhlásila to za excentrické. Toto slovo používala veľmi často. Aj klobúk mohol byť excentrický, osoba, dezert, dokonca aj názor. Napríklad predstavy niektorých ľudí, zvlášť mladých, o láske boli absolútne excentrické. Láska medzi mužom a ženou nebola nič iné ako ilúzia. Jediná veľká láska a pravé šťastie ženy boli deti a do manželstva, do rozumného, rodičmi premysleného a naplánovaného manželstva, sa vstupovalo na

tento účel. Čo sa už človek staral o svet, keď mal rodinu, v ktorej sa cítil bezpečne, ktorá ho potrebovala, pre ktorú tu musel a chcel byť od prvého až do posledného dňa.

To bol Minnin postoj a aj predpoklad, pre ktorý sa vydala za veselého, dobrosrdečného Daniela Kirschnera s malým bruškom, očami ako kvapôčkami vody a veľkoobchodnou predajňou so šatami, blúzkami a županmi. O dva roky neskôr sa narodila Else.

Oznámenie o narodení, prilepené na prvú stránku červej knižky a vtedy dozaista zverejnené v židovských novinách, je skromné:

„Zo šťastného narodenia radostnej dcérenky
sa preveľmi tešia
DANIEL KIRSCHNER A PANI MINNA,
ROD. COHNOVÁ,
BERLÍN, 30. JÚNA 1898.“

Ako vtedy asi vyzerala malá, nežná Minna, ktorú som nikdy nepoznala inak ako len v čiernych šatách, trčali jej z nich iba ruky a tvár, predĺžená, úzka, skepsou a melanchóliou potemnená tvár, ktorá sa však pri vnúcatách hneď rozjasnila a rozžiarila? Ešte stále trúchli za svojím synom, vysvetlila mi mama, nedokáže sa zmieriť s jeho smrťou. Siegfried, ktorého volali našťastie Friedel, zomrel v roku 1918 na španielsku chrípku. Jeho fotku som nikdy nevidela a od starých rodičov som o ňom nikdy nepočula ani slovo, pretože už akákoľvek zmienka o ňom by sa katastrofálne prejavila na Minninej nálade.

Len ťažko si teda dokážem predstaviť, ako mohla vyzeráť v mladosti, vo svetlých šatách, s nezbedným úsmevom na tvári. Nie, nezbedný nebol nikdy, ale určite bol spokojný, pretože jej život, na ktorý nekládla žiadne excentrické nároky, našiel naplnenie v rozumnom manželstve s dobrým, jemným mužom a v narodení zdravého dieťaťa. Možno dokonca bývala veselá, prinajmenšom veselšia, sklony k melanchólíi však mala odjakživa.

Jej predkovia pochádzali zo Španielska a jej zovňajšok ovplyvnila sefardská krv: pokožka ako svetlé olivy, takmer čierne mandľové oči, krásne husté zvlnené vlasy, ktoré si za mojich čias vyvážovala do bohatého sivého uzla. Švabach, ktorým zapisovala do červenej knižky dcérine najdôležitejšie vývojové pokroky, nežné a usporiadané tak, ako bola ona sama. Zaznamenáva prírastky na váhe, očkovania, prvý zúbok, prvé krôčiky, prvé slová. Zo stránok s názvom *Deník* zisťujem, že Elsička už ako dva a polmesačná má oblečené svoje prvé šatočky, deväťmesačná po prvý raz vzdoruje, ročná sa fotí – fotka ju výborne vystihla –, poldruharočná spieva *Anna Marie, Líška, ukradla si húsku* a *Pretrite si očičká*, keď má dva roky a tri mesiace, vie naspamäť zarecitovať celučického *Strapánika*, štyri a polročná ide do škôlky a urobí prvú ručnú prácu, ktorá je vskutku rozkošná.

Už tieto poznámky ukazujú jasne predpísanú životnú cestu malej Else. Od bábätká vedená k dobre situovanému manželstvu, v ktorom nemusí a nesmie byť ničím iným iba manželkou a matkou.

V rodine má bezpochyby hlavné slovo Minna a Daniel to bez reptania pripúšťa. Miluje a váži si manželku, ktorá mu však nikdy neposkytuje teplo a nežnosť, a on by ich ocenil omnoho viac než dokonalé plnenie si manželských povinností. Uznával ju ako múdru a vzdelanú, pretože pochádzala z omnoho lepšej rodiny. Sigmund, jej otec, bol v západnom Prusku lekárom, Áron, jeho otec, bol pekár od poľských hraníc. Mala päť súrodencov a dobrú výchovu, on mal deväť súrodencov a v štrnástich musel odísť zo školy. Ona čítala knihy a hrala na klavíri, on roznášal spolu s bratmi chlieb a spieval v zbore v synagóge. Mama mu umrela skoro, pri jedenástom pôrode, jeho otec, ortodoxný žid, drel cez deň v pekárstve a večer do noci čítal tóru a študoval talmud. Po predčasnom ukončení školy poslal svojich deväť synov do sveta, aby sa, jedno kde a ako, vyučili remeslu. Všetci deviati skončili v Berlíne vzbudzujúcim nádej a vybudovali si tam solídnu existenciu. Aj pobožný otec sa na starobu presťahoval do Berlína, kde žil u jedného zo synov. S hrôzou zistil,

že jeho prísne a zásadovo vychovávané deti úplne zanedbali prikázania Pána a nechali sa zviest bezbožnou dobou.

O prastarom otcovi Áronovi poznám iba jeden príbeh. Else bola pravdepodobne jediná, ktorá naň v celej jeho závažnosti nikdy nezabudla. Musela mi ho porozprávať niekedy po mojich trinástych narodeninách, pretože dovtedy som – a to prostredníctvom môjho otca – počula iba o jednom židovi: Ježišovi.

Tu je teda ten príbeh: Ako štyri a polročná sa Else dostala do škôlky a tým po prvý raz aj do kontaktu s kresťanskými deťmi. Boli presne také isté ako ona, smiali sa ako ona, hrali sa ako ona, stvárali pestvá ako ona, hovorili ako ona. Keď sa však blížili Vianoce, nastala zmena. Deti zrazu rozprávali inak ako ona, hovorili už iba o veciach, o akých nikdy predtým nepočula: o Ježiškovi a Dedovi Mrázovi, o Jozefovi, Márii a troch kráľoch, z ktorých jeden bol černochoch. Rozprávali o darčekom, vianočných stromčekoch, anjeloch, vianočných ružiach a jasličkách s celým príslušenstvom: Jezuliatkom, presvätým párom, oslíkom a kravičkou.

„Samé hlúposti,“ povedala Minna, keď na ňu dcéra zaútočila správami a otázkami, „nepočúvaj ich.“

Ale Else počúvala, na nič iné viac nemyslela, snívala o tom. Krátko pred sviatkami v škôlke postavili vianočný stromček a deti ho nádhorne pestro a trblietavo vyzdobili. Stáli pred ním so zopätými rukami a spievali vianočné koledy. Else, ktorá už ako jeden a polročná vedela zaspievať *Líška, ukradla si húsku*, pesničky ihneď pochytila a doma ich spievala rodičom. Tí sa pri verši „dieťaťko, nebeský dar“ strhli a rozhodli sa, že Else počas týchto nebezpečných sviatočných dní už do škôlky nepustia. Škoda však už bola napáchaná. Dieťa chcelo za každých okolností vianočný stromček. Zúrilo a tak dlho vzlykalo, kým rodičia, vysilení a sami na pokraji plaču, nedovliekli malý vianočný stromček, pár vianočných gulí a ozdôb. Sviečky nemali, pretože Daniel mal panický strach z požiaru a v tomto bol pevne rozhodnutý nenasledovať „gojim naches“. Keď už bola jedlička postavená, skromne vyzdobená a Else so zopätými

rukami zanôtila *Tichá noc, svätá noc*, niekto zazvonil. Daniel so zlou predtuchou bežal ku dverám, sledil cez hľadáčik a uvidel hustú bielu bradu a veľký čierny klobúk. Ak to nebolo znamenie Pána, tak čo potom! Utekal späť do izby, schmatol stromček a hodil ho do komory. Nato sa Else hodila na zem a vrieskala, že chce späť svoj vianočný stromček. Starý otec, ktorého konečne vpustili dnu, zastal na prahu a bez slov s vážnym výrazom pozoroval tento výjav: vnučku posadnutú zlým duchom, syna, ktorému stekal po tvári pot, nevestu bielu ako stena. Tá malá je úplne excentrická, povedala napokon Minna a niet divu popri tej celej trme-vrme okolo vianočného stromčeka.

Všade sú vianočné stromčeky, povedal Daniel, a dieťa má teraz horúčku a blúzni.

Else strčili do postele a Minna si k nej sadla a hladkala ju po horúcej, zúfalej tváričke. Sú dôležitejšie veci ako vianočné stromčeky, chlácholila ju, veď už ráno zapália chanukové sviečky.

Nasledujúci deň si Daniel vzal dcérku na kolená a zasvätil ju do židovstva. Porozprával jej o svätyni ďaleko na Východe, ktorú zbúrali, a o národe, ktorý sa rozptýlil do celého sveta. Rozprával jej o jedinom Bohu, ktorý nemal bielu bradu a už vonkoncom nemal syna. A to je jej Boh.

Else sa však príbeh o Ježiškovi páčil viac a Boh bez tváre a syna jej nič nehovoril.

Bola to prvá náhla zmena v nedotknutom svete malej Else, a ak vôbec niečomu rozumela, tak tomu, že z nejakých zvláštnych dôvodov je iná ako ostatné deti v škôlke, a preto u nich v byte už nikdy nebude vianočný stromček.

Kirschnerovci bývali v Charlottenburgu na Bismarckovej ulici. Je to typická ulica v centre Berlína: široká, rovná, ani pekná, ani vyslovene škaredá. Zo starých domov som tam našla už iba jeden majestátny, sivý, meštiansky dom, v ktorom sa na prízemí nachádza namodro vykachličkovaný obchod s rybami. Takto podobne vtedy vyzerali všetky domy a ulice boli asi užšie, stromov bolo viac. Byt, v ktorom bývala

Else od narodenia až do svojich dvadsaťjeden rokov, sa určite veľmi neodlišoval od toho, ktorý som neskôr spoznala na Grolmanovej ulici a bol pre mňa stelesnením ochrany a útulnosti. Azda bol o niečo väčší a nenachádzal sa na prízemí. Ale ťažký čierny drevený nábytok s ozdobnými špirálkami vyrábaný pre celé generácie, vitrína preplnená viac alebo menej cennými porcelánovými figúrkami, krištáľovými pohármi a striebornými sakrálnymi predmetmi, vyšívané obrazy a záclony s volánikmi, tie tu boli. Kuchyňa mala určite výhľad na štvorcový vnútorný dvor s malým trávnikom a pár stromami a v peci, v ktorej Minna piekla hus alebo taštičky z lístkového cesta plnené marmeládou, kúrili briketami. Vtedy mali Kirschnerovci ešte slúžku, ale tú k peci nepúšťali. Čo už len mohla kresťanská slúžtička vedieť o dobrej židovskej kuchyni! Minna bola presvedčená domáca pani a nikdy nepochopím, prečo aspoň kúsoček tohto presvedčenia neodovzdala svojej dcére. Else celý život nebola schopná vypražiť jedlý rezeň alebo správne chytiť metlu. Jediná činnosť týkajúca sa domácnosti, pri ktorej som ju raz prichytila, bolo vypratie vreckovky a jej vyvesenie na kachle v kúpeľni, aby vyschla a vyrovnala sa. Tento postup urobil na mňa taký dojem, že ešte dnes podrobujem vreckovky tej istej procedúre, pritom pokyvkávam hlavou a v duchu sa smejem. Minna určite pevne verila, že sa jej dcéra vydá za dobrú partiu, ktorá jej prinesie stabilný život salónnej dámy a nikdy ju nevženie do takej tiesne, aby musela vykonávať akúkoľvek domácu prácu. Ó, ako veľmi sa mýlila!

Else vyrastala ako vážená židovská dcéra v teplúckom, bezpečnom hniezde, nad ktorým bdeli s rozprestretými krídlami, ostrým zrakom a špicatým zobákom rodičia; a po boku malého, milovaného a rozmazaného brata, v klane plnom nespočetných strýcov a tetiek, bratrancov a sesterníc. Bola a ostala spokojným, zdravým a nekomplikovaným dieťaťom, ktoré praskalo vo švíkoch chuťou žiť a nadváhou. Pre Minnu a Daniela by bolo čo i len kilečko menej zvestovateľom podivuhodnej, katastrofálnej choroby, a preto ustráchané dbali, aby ich Elsička dostávala dostatok toho,

čo jej zvlášť chutilo. „Mladý človek musí jesť,“ bolo ich devízou a tým položili základný kameň Elsinej neskoršej postavy.

Buclatosť však jej šarmu nijako neškodila, rysovala sa pod ňou pôvabná veľkorysá tvár s obrovskými tmavými očami a krásnym výrazným nosom. Život jej komplikovali len vlasy farby bronzu, spletené do vrkoča dĺžky a objemu veľhada obrovského.

„Daj si vrkoč dopredu,“ denne za ňou kričala mama, keď odchádzala do školy. Minna sa ustavične o jej skvostný vrkoč bála, pretože v tých časoch chodil po Berlíne jeden lo-
tor, ktorý dievčatám odstrihával vrkoče.

Else sa učila hrať na klavíri a husle, mala súkromné vyučovanie francúzštiny, vodili ju do opery a divadla a bohato obdarúvali knihami nemeckých klasikov. Chodila do kresťanskej dievčenskej školy, pretože sa nachádzala blízko domu a rodičia sa viac ako nežidovského školského vzdelávania obávali jedného z mnohých nešťastí veľkomesta, ktoré sa mladému dievčaťu môžu prihodiť. Učila sa ľahko, bez námahy, bola dobrá žiačka a u učiteľov a kamarátok z triedy obľúbená. Else musela byť v dobe, keď malo dievča z dobrej nemeckej rodiny vystavovať zdržanlivý ženský pôvab, zjavením. Už vtedy sa nestarala o pravidlá správania a bola stelesnením nenútenosti, otvorenosti a impulzivnosti.

Jeden z mála príbehov, ktoré som o jej živote počula od nej samej, na mňa tak silno zapôsobil, že si ešte dnes pamätám každé slovo:

„Pri príležitosti ukončenia školy,“ rozprávala, „usporiadala moja trieda malé predstavenie. Každá žiačka musela niečo predviesť a ja som sa rozhodla zaspievať svoju obľúbenú pieseň *Bolo to v Schönebergu, v mesiaci máji...* pretože som si ju nemusela dlho nacvičovať. Nadišiel veľký deň, obliekla som si najkrajšie šaty so samými čipkami, volánikmi a fodričkami, v ktorých som vyzerala ešte tučnejšia. K tomu hrubý vrkoč a venček z kvetov na hlave. Áno, mala som šestnásť a necúvla som pred ničím. Sála bola plná učiteľov, rodičov, príbuzných a priateľov. Pred mojím vystúpením

prednášalo krásne blondé dievča *Grétku pri kolovrátku* a mne zostalo akosi čudne, bolo také pôsobivé a krásne, pomyslela som si: Proti nemu nemáš toho veľa čo ponúknuť, drahá moja! Keď dievča skončilo, ľudia tleskali, ale iba krátko a vôbec nie očarene. Potom som zaspievala svoju pesničku a pár krokov aj zatancovala. Bolo to celkom milé, ale nič zvláštne. Dodnes nerozumiem, čo do tých ľudí vošlo. Tleskali ako posadnutí a kričali ,bravo‘ a ,da capo‘. Musela som zaspievať ešte raz a na konci som si strhla veniec z hlavy a hodila ho do publika. No, to teda bolo!“

Je to príznačný príbeh, akýsi leitmotív, ktorý sa tiahol prvou polovicou Elsinho života. Ľudia, či už muži, ženy, alebo deti, jej padali k nohám, vyhľadávali jej blízkosť, vrelosť, lásku, priateľstvo. Dávala ju mnohým, príliš mnohým, plným priehrštím, bezvýhradne, rozhadzovačne, často bezhlavo.

Stále som sa opätovne sama seba pýtala na tajomstvo, čo bolo na nej také fascinujúce, pýtala som sa ľudí, ktorí sa s ňou priatelili. Ale nikto vrátane mňa to nevedel vysvetliť. Istotne, mala peknú tvár, bola múdra, vtipná, prekypovala láskou, vitalitou a veľkorysosťou. Nepoznala konvencie, vypočítavosť, požiadavky. Ale nešlo len o to. Vyžarovalo z nej čosi, čo nemožno vysvetliť fyzickými, ľudskými či intelektuálnymi danosťami.

Keď sa ju pokúšam opísať sebe alebo iným, zakaždým sa dostanem k slovu „ozajstná“. Bola vo svete sebaklamu, pretvárky a pokrytectva taká ozajstná a zásadná, ako len výtvor prírody môže byť. Zároveň mala prenikavý intelekt a vďaka svojmu mysleniu bola oveľa rýchlejšia, pohyblivejšia, nezávislejšia ako ženy tej doby. Áno, bola iná, nielen preto, že bola židovka, vďaka čomu na svojich nemeckých spoluobčanov pôsobila určitým exotickým, možno dokonca zakázaným čarom, ale preto, že bola nezávislá a ďaleko predbehla svoju generáciu.

Krátko pred smrťou mi v poslednom liste napísala: „Ako žena mojej generácie som bola niečím novým, nezvyčajným a podozrivým. Vybočovala som z rámca, musela som byť veľmi silná a vytvoriť si sama pre seba vlastné pravidlá. Nik-